

Dijken, linten en paden in Zaanstad, Cultuurhistorische verkenning
Commentaar Jaap van Harlingen, 6 januari 2018.

Algemeen: Ik heb me vooral geconcentreerd op de hoofdstukken Ontstaansgeschiedenis algemeen en daarna vooral op hoofdstukken over de gebiedsdelen Assendelft, Krommenie en Krommeniedijk. Dat geldt evenzeer voor gebiedsdelen als zeedijken enz.

Ik ben meer dan 10 jaar contactpersoon geweest van de Vrijwilligerswerkgroep Fort bij Krommeniedijk en als zodanig op de hoogte van de Stelling van Amsterdam. Aspecten daarvan neem ik ook mee in mijn commentaar.

In de tekst zijn delen geel gemarkeerd. In een aantal gevallen betreft het simpele tik- of spellingsfouten (als ex-schoolmeester kan ik dat niet laten). Bij ruimer gemarkeerde stukken tekst gaat het om wat uitgebreider commentaar.

[Hartelijk dank voor het nakijken! Ik stel dat zeer op prijs en zal de gemarkeerde gedeelten verbeteren.](#)

Hierna het commentaar per blz.

Blz. 5

“Oer IJ Zeegat tussen Egmond en Castricum”.

Dit is onjuist. In oudere publicaties ging men uit van een zeegat dat zich in de Romeinse tijd ergens bij Velsen bevond. Dit zeegat zou zich geleidelijk noordwaarts hebben verplaatst en uiteindelijk nabij Egmond zijn gesloten.

Bij graafwerkzaamheden in de duinen, samenhangend met het verwijderen van een aantal pompstations, ontdekte men dat het zeegat rond 200 na Chr. bij Castricum is gesloten.

Meer hierover te achterhalen via Peter Vos en Piet Kleij.

[Ik zal dit bespreken met Piet Kleij en de uitkomst verwerken in het stuk.](#)

Blz.8

“Het Kromme IJ werd afgedamd bij Bus en Dam op het einde van Krommeniedijk”.

Dit is geheel onjuist. De fout is waarschijnlijk ontstaan doordat de Nieuwendam (1357) op de Cultuurhistorische Waardenkaart van Provincie Noord-Holland op de verkeerde plaats is ingetekend. Aan het eind van Krommeniedijk bevindt zich op bedoelde plaats wel een dam dwars door de voormalige bedding van de Crommenije, maar dat is een onderdeel van de liniedijk (inundatiekade) van de Stelling van Amsterdam. Ik heb over deze fout destijds contact opgenomen met de verantwoordelijke ambtenaar, maar de fout kon niet meer worden hersteld omdat het besluit incl. de kaart “GS al was gepasseerd”.

[Ik zie het op de kaart op pagina 10 inderdaad staan. Ik ga dit verbeteren.](#)

Ik pleit er overigens voor om in de hele verkenning voor het water De Crommen IJe (of Crommenije) eenzelfde naamsaanduiding aan te houden. Daarbij is het van belang te weten dat in het Middelnederlands veel natuurlijk gevormde wateren namen droegen als Ee, Aa, IJ, waarbij de letter IJ werd uitgesproken als Ie. Zie ook de kaart op blz. 10 met Dye (= de Ie) bij Heemskerk.

[U heeft helemaal gelijk, Ik ga dit aanpassen.](#)

Langs de inundatiekade loopt een weg die tegenwoordig Krommenieweg (grondgebied van gemeente Uitgeest) heet, vroeger Tolweg. In dit verband is het van belang, hier of op een andere plek, erop te wijzen dat de dijken langs west- (Verlengde St. Aagtdijk/Lagendijk en oostkant (Krommeniedijk/Westdijk) elkaar zo dicht naderden dat er plek ontstond voor een voetveer over de Crommenije. Hier passeerde men de grens tussen Kennemerland en

Zaanstreek. Plek dus voor een tol. De naam Tolweg verwees hiernaar. Gemeente Uitgeest had ook een tol bij de buurtschap Assum, nabij Heemskerk. Onlangs heeft men daarom helaas besloten bij Krommeniedijk de naam Tolweg te veranderen in Krommenieweg. Daarbij verdween de verwijzing naar een zeer waardevolle cultuurhistorische plek. Ik zou gepleit hebben voor Krommeniedijker Tolweg. Misschien valt er nog eens met Uitgeest over te praten.

[Wat een leuke toevoeging. Heeft u hier bronvermelding van, dan voeg ik de informatie toe in het stuk.](#)

In het algemeen doet zich m.b.t. de hele verkenning de vraag voor of je de tegenwoordige namen moet aanhouden, of die welke op oudere kaarten worden gehanteerd. Bus en Dam (vroeger Busch en Dam) wordt nu ook gebruikt voor het gedeelte van de Lagendijk ten noorden van de spoorlijn. Vroeger uitsluitend voor het gedeelte nabij de Nieuwendam.

[Goede opmerking. Ik zal dit controleren en in ieder geval consequent één lijn hanteren zover mogelijk en het geen afbreuk doet aan de helderheid/ duidelijkheid van het stuk.](#)

Blz. 9

Rond 1500, of kort daarna, bevond zich ook een kleine bebouwingkern nabij de sluis in de Nieuwendam. Info: Hollandia reeks 205 of Piet Kleij.

[Ik ga dit na bij Piet Kleij en voeg het toe zodra hij het bevestigd heeft.](#)

Blz. 10

Zie plaats Nieuwendam (Den Dam, op zijn kop).

[Helder!](#)

Blz. 11, 13, 16, 23, 26

Spelling, ontbreken woord, tikfout.

[Zal ik verbeteren.](#)

Blz. 28

“Pas met de aanleg van de spoorlijn.....” Mij is niet geheel duidelijk hoe dit het bevolkingsaantal van Krommeniedijk deed toenemen. Reisdén de Krommeniedijkers toen al zo vaak met de trein? Veel bewoners vonden toen werk in de linoliumfabriek (LUM) of blikfabrieken in Krommenie. Ik denk eerder dat het daar mee te maken heeft.

Wel toename van het verkeer van en naar Alkmaar en Kennemerland via verharde weg.

[Ik ga dit nakijken en zal dit nuanceren in het stuk.](#)

“Stelling van Amsterdam pal langs.....”

Dit is wel heel mager uitgewerkt.

De inundatiekade liep vroeger vlak ten noorden van de bebouwing van Krommeniedijk en Taandijk tot aan de Nauernasche vaart. Bij de ruilverkaveling is deze grotendeel afgegraven. Alleen nabij de kerk bevindt zich nog een deel van de kade, maar dan aan de binnenkant van de dijk. Daar stonden dus woningen in het inundatiegebied.

Bij inundaties tijdens W.O. 2 heeft de inundatiekade een waterkerende functie gehad, waardoor wel de polder ten noorden van Krommeniedijk onder water kwam te staan, maar niet de woningen, behalve die in de kerkbuurt.

Aan het eind van Krommeniedijk bevindt zich op grondgebied van Zaanstad nog een steunbatterij van Fort bij Krommeniedijk. Het fort zelf behoort bij Uitgeest.

Heeft u bronvermelding hierbij, dan neem ik het op in het stuk.

Blz. 33

“In 1357 werd”. Zie opmerking blz. 8. Keuze: Nieuwe Dam/Nieuwendam, Bus en Dam/
Busch en Dam, enz. consequent toepassen

Heel goed. Dit ga ik wijzigen.

Blz. 34, 35.

het onderhoud, **kalfde**

Blz. 37.

Het begrip “Wierdijk” is hier niet van toepassing. Een wierdijk was een aarden dijk met aan de zeezijde een z.g. wierriem, opgebouwd uit zeewier, die met houten palen werd verankerd en aan de onderzijde met stenen werd versterkt. Het zeewier werd bij eb gemaaid, zoals nabij het eiland Wieringen, vervolgens met speciale schuiten naar de wal gebracht en daar in dijken verwerkt. Zie o.a. “De westfriese omringdijk, geschiedenis van een monument” blz. 59. Voor zover mij bekend werd aan de Zaanse zeedijken geen wier toegepast.

Hartelijk dank voor de aanvulling. Ik heb een expert bij het Noord-Hollands noorderkwartier om input gevraagd over de dijken, maar tot op heden helaas geen reactie. Ik ga dit na en wijzig het.

“De voormalige dijken van het Oer IJ”. Hier wordt de bijna klassieke fout gemaakt van de verwisseling van Oer IJ met IJ (Wijckermeer) en Crommenije.

Het systeem van het Oer IJ stond onder invloed van eb- en vloedbeweging vanuit de Noordzee. Aan dit systeem kwam een einde rond 200 na Chr. doordat de monding bij Castricum verzandde. Rond 1000 na Chr. ontstond er een verbinding tussen het IJ (Wijckermeer) en het noordelijk gelegen meer De Scirmer of Schermeer. Eb- en vloedbeweging binnen dit systeem ontstond vanuit de Zuiderzee. De hier genoemde dijken, die de basis vormden van de Stelling van Amsterdam, lagen dus langs IJ (Wijckermeer) en Crommenije.

Helder. Ik ga dit verbeteren.

Blz. 38.

De Groene dijk is tussen Communicatieweg en Nieuwendam verdwenen (afgegraven). Interessant is dat dit gedeelte bij een eventuele uitvoering van de Heemskerkvariant A8-A9 weer in beeld komt als toeristische fiets/wandelroute.

Dat zou inderdaad interessant zijn, Ik neem dit mee in de aanbevelingen.

Blz. 60.

Crock en Laan 2x

Blz. 75

“Kattenpad” (N.B. bij afbeelding **Kattepad**) lag iets ten noorden van het Weiver. De afstand tussen Evenwichtstraat en Weiver is aanzienlijk. Die t.o.v. Padlaan veel minder. Beter hier te spreken van “iets ten zuiden van Padlaan...”

Meer naar het noorden **lag**een aantal paden. Hier m.i. Visserspad noemen. De sloot ten zuiden ervan voert naar een sluis naar de Nauernasche vaart.

Goede input. Dit ga ik verwerken!

Een aantal paden is nog niet zo lang geleden van naam veranderd. Het woord “pad” had een negatieve (armoedige) klank. Zo kon Kattenpad veranderen in Evenwichtstraat. Er valt voor te pleiten de oude namen zoveel mogelijk te handhaven of wellicht zelfs weer in ere te herstellen. Ze vertellen in veel gevallen iets over de werkzaamheden, die er in het verleden werden uitgevoerd (v.b. Spinderspad).

[Dit zal ik opnemen bij de aanbevelingen!](#)

Opmerkelijk is dat geen aandacht wordt besteed aan het Weiver. Veel Noordhollandse gemeenten kennen weivers. Een weiver is een, veelal bewoonde, meestal haakse verbinding tussen twee ontginningslinten. Voorbeelden in onze regio: Krommenie/De Middel, De Middel/Westzaan, Wormer/Jisp. Doordat het Weiver een loodrechte hoek maakt met de bewoningsas van Krommenie, doet het mee met de visgraatstructuur.

[De verbindingswegen vielen buiten de scope van het onderzoek, maar we hebben recent ervoor gekozen om deze toch te betrekken in het onderzoek, dus ik zal dit opnemen!](#)

Blz. 78.
werd

Clamdijk

In dit hoofdstuk mis ik de Clamdijk (Clamdijck). Een stuk roemruchte geschiedenis tussen de dorpen Assendelft en Krommenie. Het Oudnederlandse woord “clammen” betekent ruziemaken. Dat zegt genoeg. De Clamdijk liep vroeger langs het water de Vliet, die vanaf een plek ten oosten van het huidige Vlietsend (!) uitwaterde op de Crommenije ter hoogte van de huidige Zuiderham.

De Clamdijk vormde eeuwenlang de grens tussen Krommenie en Assendelft. Bij de aanleg van de wijk Zuiderham en het sportveldencomplex is de dijk verdwenen. De westelijke entree van Zaanstad bij de Provincialeweg ... draagt in sommige ambtelijke stukken de illustere naam: Poort Clamdijcke.

[Heeft u hier bronvermelding van, dan neem ik het op in het stuk.](#)

Indijk

De naam van dit noord-zuid verlopende water tussen Krommeniedijk en Krommenie doet vermoeden dat hier vroeger een dijk heeft gelegen. Er gaan wel stemmen op dat vroeg in de ontginningsfase hier de eerste buurtschap Krommenie heeft gelegen. Door daling van het veen en de daarbij optredende vernatting zou men later oostwaarts naar het toen nog hoger gelegen veengebied zijn opgeschoven (vgl. de ontwikkeling bij Assendelft). Bij boringen, die ik in dit gebied heb verricht, zijn door mij geen bewijzen gevonden voor deze theorie. Misschien kan Piet Kleij hierover meer vertellen.

[Ik zal Piet hiernaar vragen en het opnemen in het stuk.](#)

Blz. 80.

“rivier” veronderstelt een bron en een monding + bijna altijd dezelfde stroomrichting (behalve soms bij de monding). In geval van de Zaan zou ik liever spreken van een veenstroom. In het verleden kon de bij de monding binnenkomende vloedstroom juist een tegengestelde stroomrichting doen ontstaan, met als gevolg in het binnenland dijkdoorbraken, overstromingen enz.

[Ik zal dit bespreken met Piet en een keuze maken.](#)

“De ruimtelijke ontwikkeling....., de aanwezigheid van de Zaan ...” Hierbij m.i. ook Crommenije vermelden. De ontginning van beide dorpen was immers op dat water gericht en niet op de Zaan. Zie afb. blz. 7

Goede opmerking. Dit zal ik verwerken.

Blz. 84.

“westkant geen wegsloot” Klopt, toch verdient m.i. in dit verband de achter de bebouwing gelegen Durgsloot de nodige aandacht. Nog niet zo heel lang geleden werden bedrijfspannen per schuit bevoorraad vanaf de Nauernasche vaart. Een aantal panden had daartoe aan de Durgsloot een loswal, die op enkele plaatsen nog aanwezig is. Ook aan de oostkant bevond zich nog lange tijd achter de bebouwing ook een sloot. Bij mijn weten is die echter inmiddels overal verdwenen.

Ik ga dit opnemen!

Blz. 87.

Waarom **vml** Nieuwendam? Hij ligt er nog steeds.

Ik zal dit wijzigen.

Blz. 96.

“mede m.b.t. de ligging t.o.v. de rooilijn” In dit verband het Zaanse begrip “inverdan” (= achter de rooilijn) gebruiken. Eén van de panden in de Noorderhoofdstraat draagt nog de naam “Huize inverdan”.

kan = kap

Ik ga dit opnemen.

Blz. 97.

Eind 19e begin 20ste eeuwse bebouwing. Ik kan me daarbij geen voorstelling maken. Misschien met een foto toelichten.

Ik zal kijken of ik dit kan verduidelijken.

Blz. 105.

Illustratie: zaagtand.

Algemeen:

Gaan de samenvattingen voor gebiedsdelen e.d. nog verder worden uitgewerkt? Zo niet, dan wil ik er t.z.t. nog wel wat commentaar op geven. Ik beschouw het namelijk als een soort aanbevelingen voor komend beleid. In dat geval kan hier en daar op bepaalde zaken wat meer nadruk worden gelegd.

Voorbeelden:

Open gaten in linten niet verder verdichten. Uitzicht op het achterliggende veenpolderlandschap behouden.

Bij ruimtelijke structuren het oorspronkelijk ontginningspatroon (slagenlandschap) handhaven. Geen “wulpse” z.g. natuurlijke lijnen bij realisatie van waterbergingsprojecten, plas-drasgebieden, enz.

Enz.

De samenvattingen zijn al uitgewerkt in aanbevelingen. Echter, vanwege de mogelijke politieke gevoeligheid ervan is dit hoofdstuk voor de participatie nog even achterwege gelaten. Wel hoor ik graag wat volgens u de aanbevelingen zijn. Het is voor ons zeer

waardevol om dit van u te horen! Dus mocht u nog meer aanbevelingen hebben op basis van dit stuk dan hoor ik dat zeer graag!